

KULTURMINNEDOKUMENTASJON

Detaljregulering – Fana, gnr. 43, bnr. 9, mfl. Birkeland kirke,
Bergen kommune, Arealplan-ID: 71770000

Dato: 02.02.2026

Innhold

1. Innledning	3
2. Områdets historie.....	5
3. Bygningsmiljø	8
4. Planens konsekvenser for kulturmiljøet	27

Foto framside: Birkeland kirke, kirkesok.no

1. Innledning

Denne kulturminnedokumentasjonen er utarbeidet i forbindelse med detaljregulering for Fana, gnr. 43 bnr. 9 mfl. Birkeland kirke. Planområdet ligger i Fana bydel, like ved Nesttun sentrum, med tilkomst fra Hardangervegen.

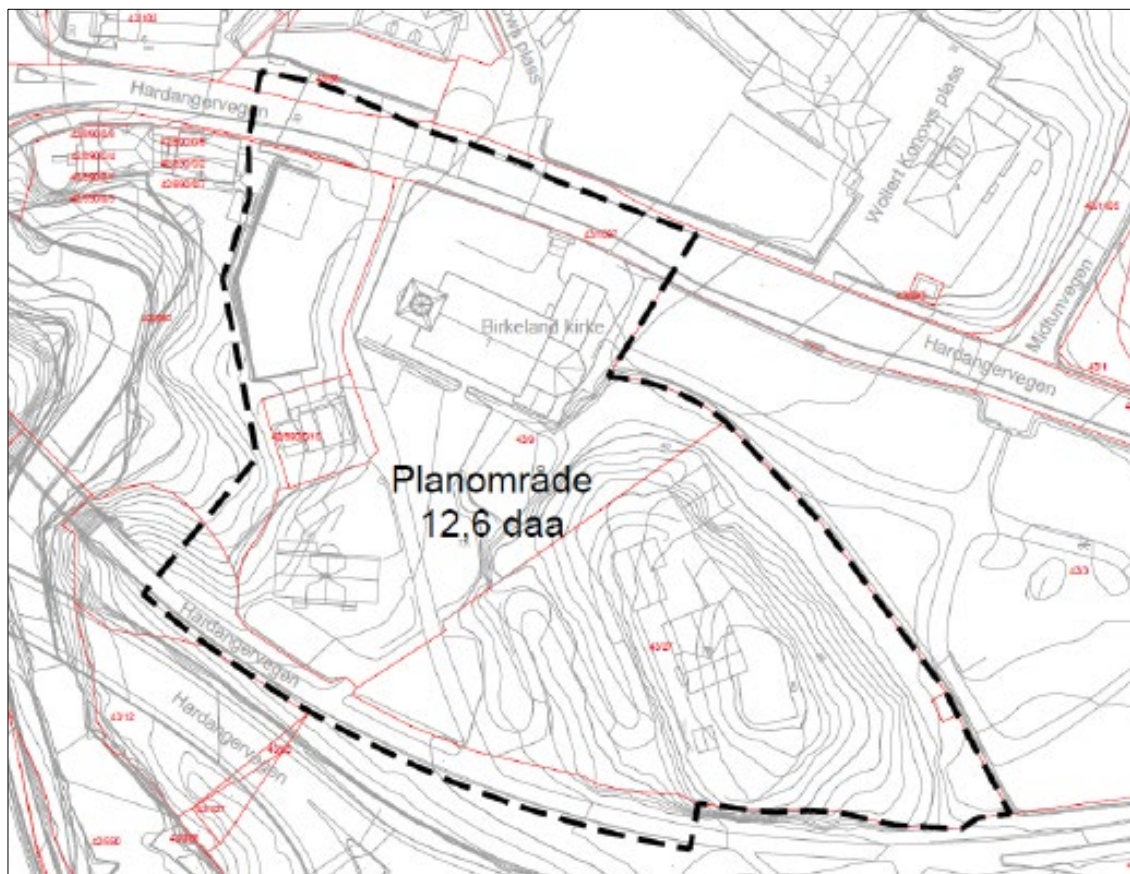
Formålet med reguleringsplanen er tilbygg til Birkeland kirke og utvidelse av menighetskontoret i Hardangervegen 5B.

Innenfor planområdet ligger det i tillegg til Birkeland kirke og menighetskontoret, ett bolighus, ett sveitserbygg som blir brukt som galleri (Galleri Oker) og parkeringsplass for boligene i Hardangervegen 1 - 3.

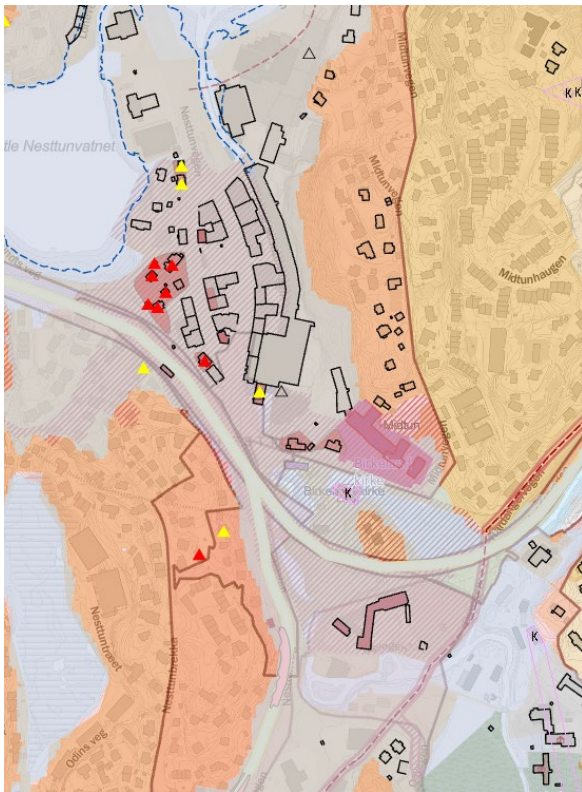
Planområdet er 12,6 daa og grenser til kirkegård, veg, gang- og sykkelveg og grøntareal.

Området ligger i hensynssone H570_1 Historisk senter Nesttun.

Kirken har vernestatus kommunalt listeført.

Figur 1. Plangrense

Figur 2. Område med skravur viser hensynssone H570_1, kommunekart.com.

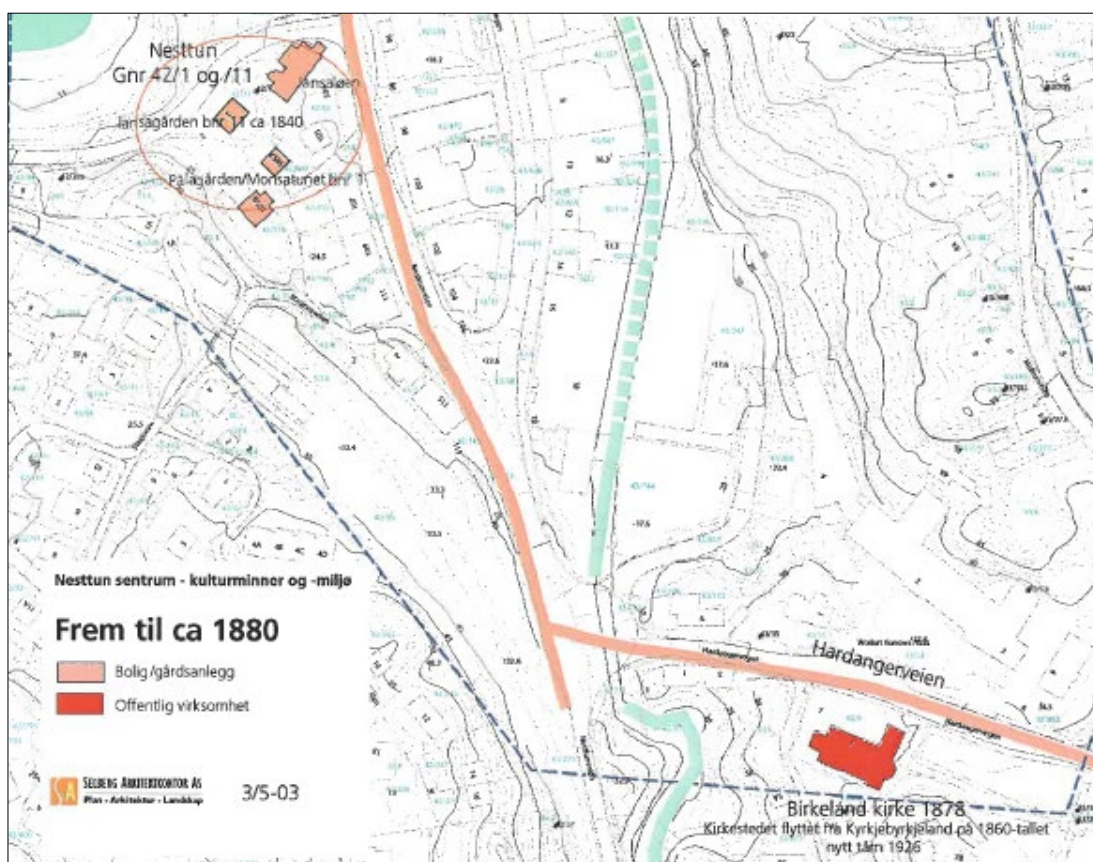
Figur 3. Flyfoto over området, 1881.no

2. Områdets historie

Gården Nesttun fikk sitt navn på 1500-tallet. Nesttun betyr «det nederste tunet»- i motsetning til nabogårdene Midttun og Øvsttun som alle var utskilt fra gården Hjelmeland før tidlig middelalder.

På tidlig 1800- tallet bodde det kun 6 mennesker på Nesttun. Disse bodde alle på den eneste bondegården, bruk nr. 1. I 1875 bodde det 31 personer på Nesttun fordelt på 3 familier. År 1900 var antallet 300 mennesker. (Nesttuns historie i tekst og bilder, Marianne Schrøder Daltveit)

I perioden frem til 1880 var det særlig tre kulturmiljøelementer som gjenstod: Bygninger ved det gamle gårdstunet, Birkeland kirke og vegen. Nesttunvegen ble anlagt der den ligger i dag ca. 1860. Hardangervegen ble bygget 1875- 1877.

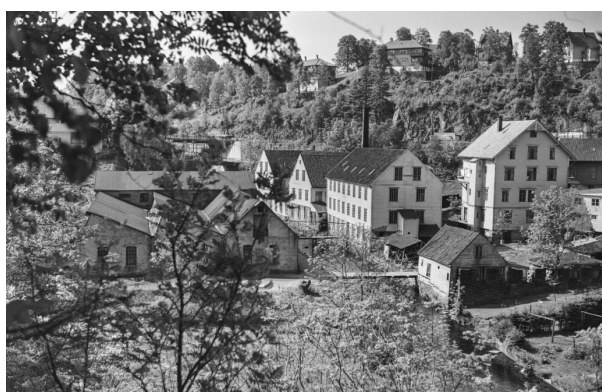

Figur 4. Illustrasjon som viser bruk nr. 1, Nesttun i historisk perspektiv, rapport fra Bergen kommune april 2003

Vossebanen ble bygget i 1883 og kort tid etter ble Nesttun etablert som industristad. Nesttunelva gav grunnlag for elektrisk kraft, og de første bygningene til Ullvarefabrikken ble oppført på begynnelsen av 1890- tallet. Nesttun ble kommunesenter i Fana, med herredshus og skole.

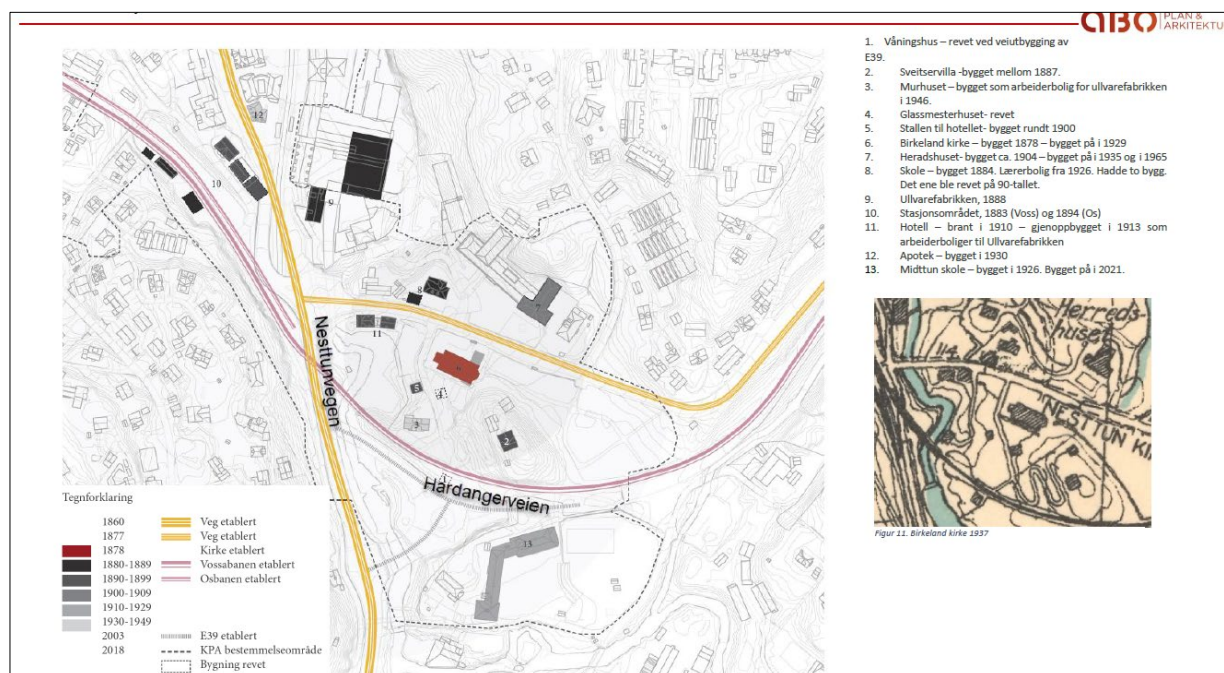

Figur 5. Nesttun Ullvarefabrikk, foto: A.H.Mohn.

Figur 6. Nesttun Ullvarefabrikk 1948, foto: Enoch Djupdræt.

Jernbanen ble nedlagt i 1965, men traseen er i dag bevart som gang- og sykkelveg.
(*Nesttun i historisk perspektiv*, rapport fra Bergen kommune april 2003)

Figur 7. Kart som viser utvikling på Nesttun mellom 1860- 2020, hentet fra stedsanalyse ABO.

Historiske foto:

Figur 8. Flyfoto fra 1948. (www.1881.no)

Figur 9. Flyfoto 1951

Figur 10. Flyfoto 1961

Figur 11. Flyfoto 1970

Figur 8. Flyfoto av området fra 1948 – 1970

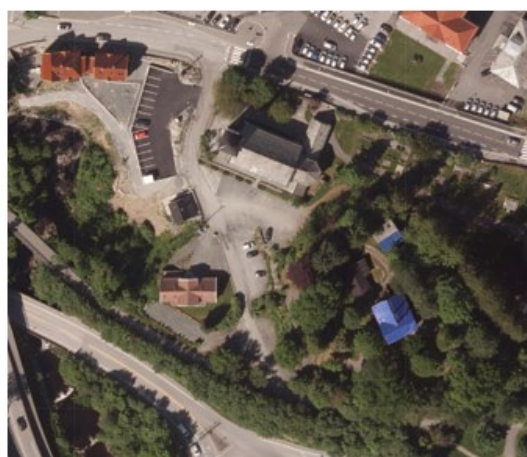
Figur 12. Flyfoto 1985 (www.1881.no)

Figur 13. Flyfoto 2005 (www.1881.no)

Figur 16. Flyfoto 2014 (www.1881.no)

Figur 17. Flyfoto 2016 (www.1881.no)

Figur 9. Flyfoto av området fra 1985 – 2016

3. Bygningsmiljø

Birkeland kirke

De eldste kirkene på Birkeland sto på Kirkebirkeland. Middelalderkirken var trolig en stavkirke og er første gang nevnt i 1329. Stavkirken ble revet og erstattet av en tømmer-kirke en gang før 1642. Denne kirken ble i 1724 solgt til kirkevergene Arne Olsen Øvre Totland og Lars Olsen Øvre Birkeland og var på flere hender før menigheten overtok den i 1839. (Bergen byleksikon)

I 1877-78 ble ny kirke bygget, ca. 2 kilometer fra Kirkebirkeland og i 1878 ble den gamle kirken på Kirkebirkeland revet. (Kulturminnesok.no)

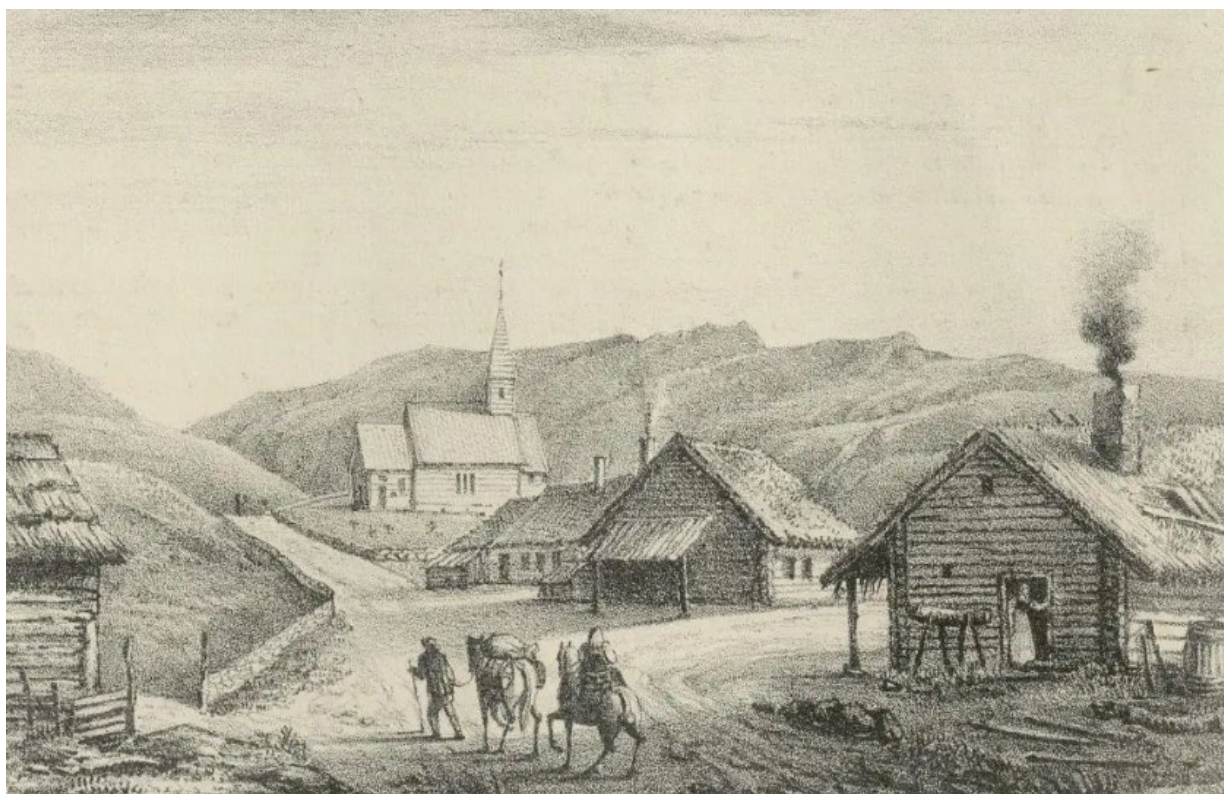
Dagens veg, som en gang var «den Stavangerske-postveg», ligger tilbake etter kirken som ble revet i 1878. Vegen fortsetter gjennom tunet på det som var postgården og skysskiftet, og videre gjennom Birkelandsbotn, over den gamle steinbroen på Midtun og til Bergen.

Figur 10. Det gamle kirkestedet på Kirkebirkeland.

Figur 11. Tegning av den gamle kirken på Kirkebirkeland tegnet av Ulrikke Phil, digitalmuseum.no

Figur 12. Illustrasjon av tømmerkirken hentet fra Peter Frederik Wergmann: «Norge, fremstillet i lithographerede Billeder efter Naturen» (Christiania, 1836–37), via Wikimedia Commons.

Dagens kirke

Ny kirke ble oppført på Midtun i 1877/78. Arkitekt for kirken var Giovanni Muller. I starten var øverste del av tårnet av tre.

Kirken ble vigslet den 21. november 1878.

I **1915- 16** ble kirkerommet ombygget etter planer av Gerhard Fischer. Opprinnelig hadde skip og kor høye tønnehvelvede bordhimlinger. Ved ombyggingen ble himlingene senket.

Gerhard Fischer stod også bak utvidelse av sakristiene og ombygging av tårnet i **1926**.

Vestportalens og vinduenes overdekninger, tårnmurens spissgavler og det inntrukne tårnet i tre ble revet. Tårnet ble forhøyet og fikk en kraftig utkraget gesims og en slank åttekantet koppertekket hjelm som nederst knekker firsidig ut over tårnmurene.

Sakristiene ble noe utvidet og fikk regulære saltak med gavler mot nord og sør. Opprinnelig hadde sakristiene pulttak avvalmet mot øst.

I 1960–61 ble kirkerommet ombygget under ledelse av Øistein Nestaas, og ved den anledning ble nordre sakristi utvidet og gjort om til kapell. Kirkerommet og himlingen ble ombygget og nordre sakristi utvidet nordover.

Skipets vinduer ble innsnevret i høyden og det ble lagt sålbenker av skiferheller i vindusbunnene. I koret ble vindusnisjene forlenget nedover og avsluttet med sålbenksheller.

Utvidelsen og ombyggingen av nordre sakristi rommer et kapell og i forlengelsen av dette, en overbygget rundbuet portal og toalettfasiliteter.

Tilbygget er i pusset hvit mur med liggende mørk trekledning i trekantgavlen.

Den omkringliggende steinmuren er fremdeles intakt.

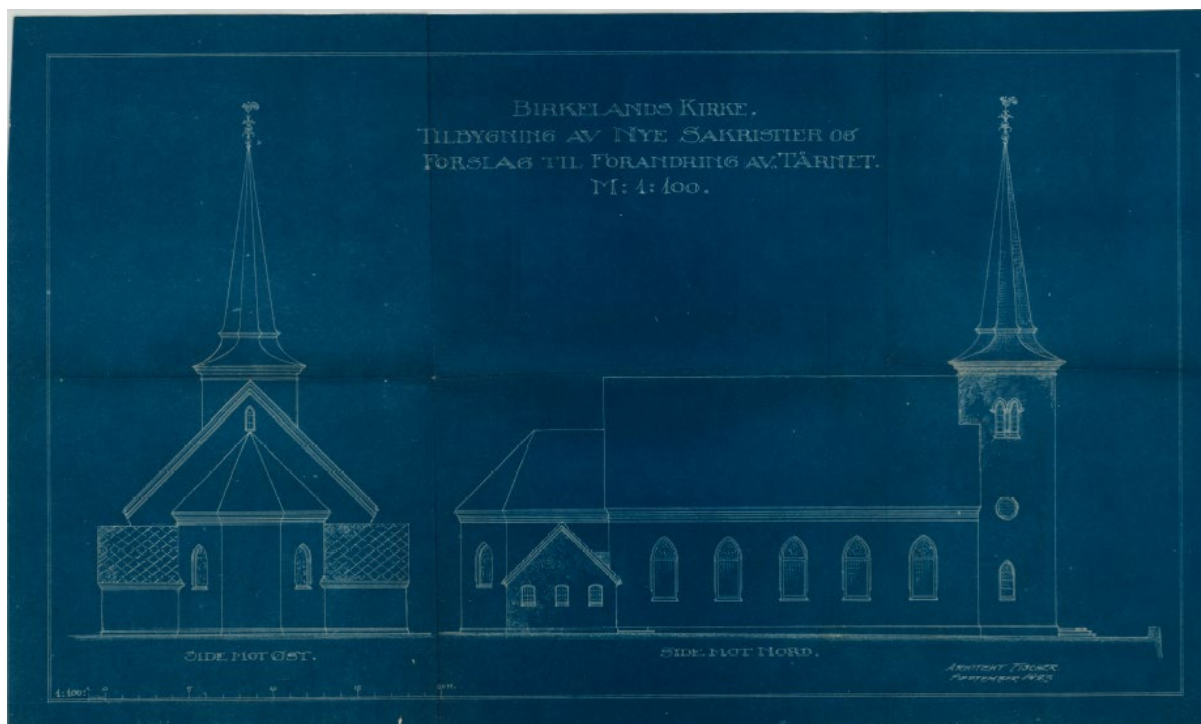
Figur 13. Postkort, Oscar Olsen, laget mellom 1900 og 1915, marcus.uib.no

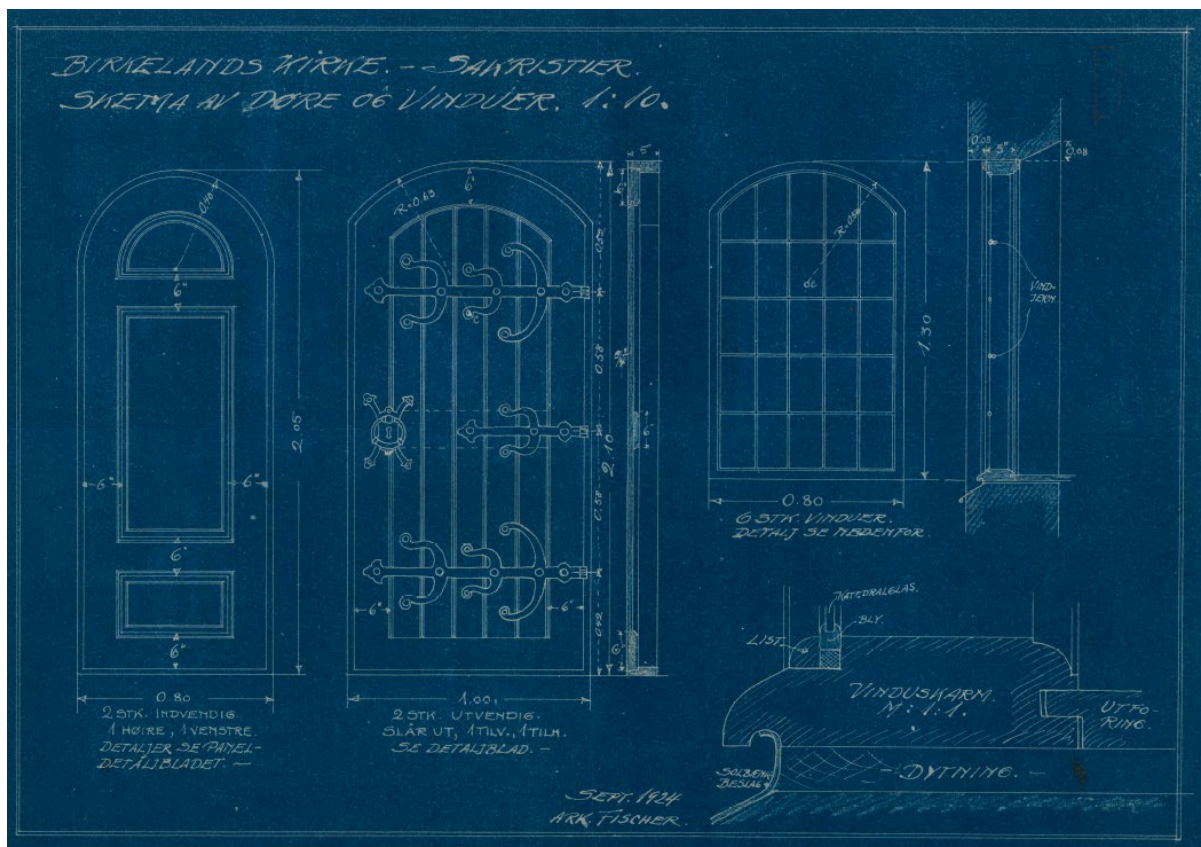
Figur 14. Birkeland kirke før ombyggingen i 1915-16. Fotograf: Ukjent. Arkivet etter Harald Wesenberg, Bergen Byarkiv.

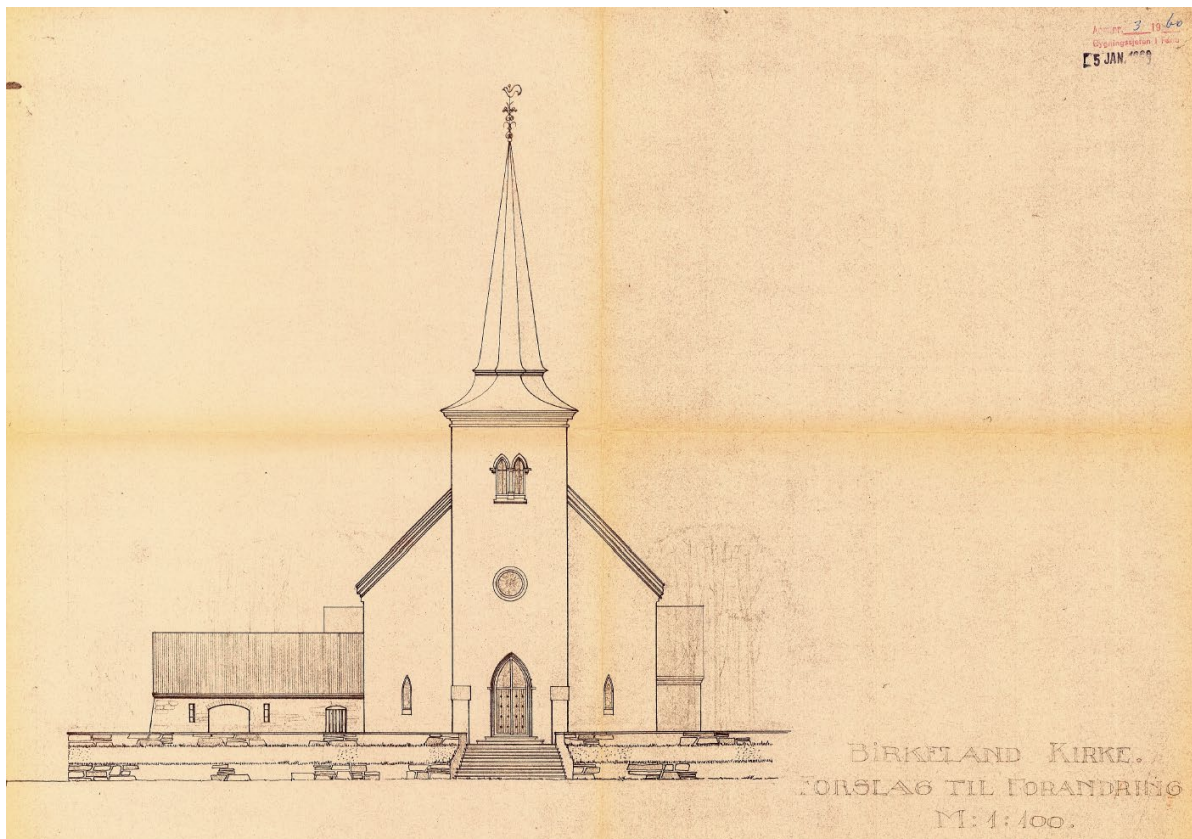
Figur 15. Bilde av Birkeland kirke før tårnet ble ombygget i 1920- årene. Foto: Christian Christensen Thomhav, fra Kulturminnebilder.no.

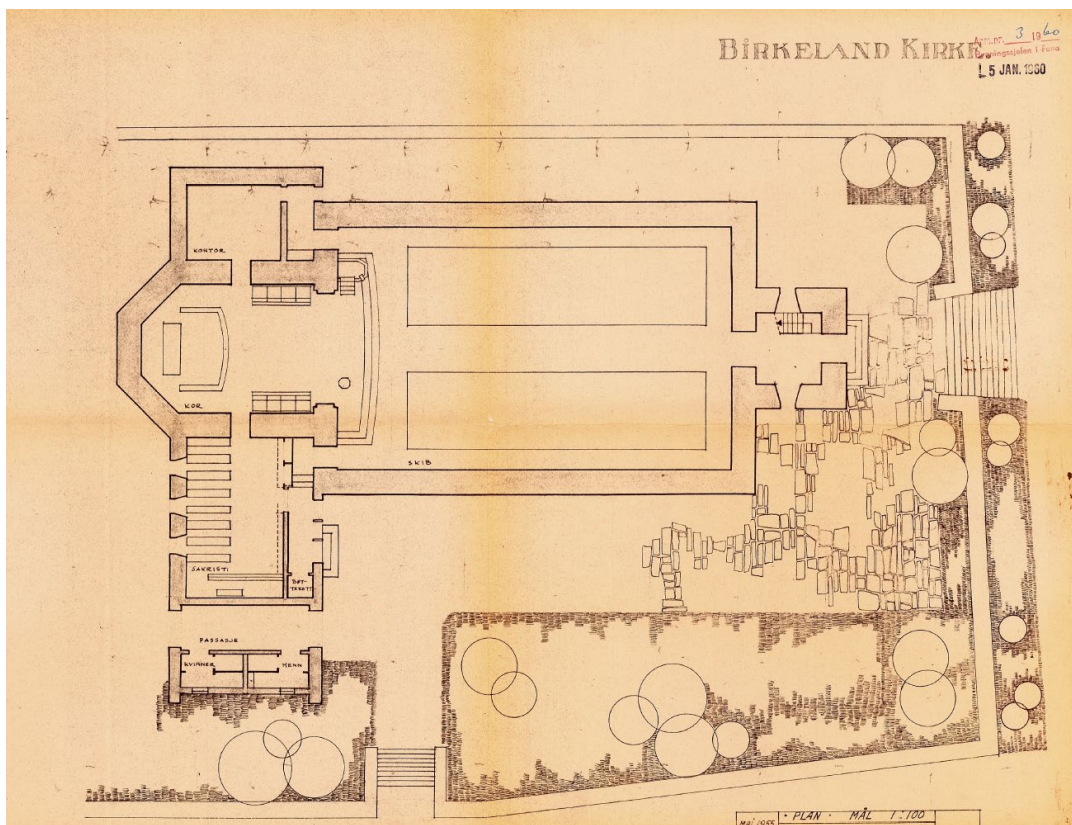
Figur 16. Byggetegning av arkitekt Fischer datert september 1923 i forbindelse med utvidelse av sakristiene og ombygging av tårnet.

Figur 17. Illustrasjon av dører og vinduer tegnet av ark. Fischer.

Figur 18. Vestfasade. Tegning ark. Øistein Nestaas, 1960.

Figur 19. Tegning ark. Øistein Nestaas, 1960.

Figur 20. Nordre sakristi.

Birkeland kirke fremstår i dag som en langkirke i mur. Den har vesttårn, skipet er rektangulært, og koret er polygonalt avsluttet og omgitt av sakristier med mønevinkel rett på lengdeaksen. Men det nordre sakristiet er kapell i dag. Kirken har ca. 300 sitteplasser og er på 463 m².

(<https://www.norske-kirker.net/home/hordaland/birkeland-kirke/>)

Figur 21. Birkeland kirke, vestlig fasade til venstre og inngangspartiet til høyre.

Figur 22. Birkeland kirke, nordlig fasade.

Figur 23. Interiør sett mot øst, Kirkesok.no

Figur 24, Interiør sett mot vest, Kirkesok.no

Figur 25. Portal/inngangsparti på nordsiden i bildet til venstre og midten. Krigsminnesmerke på kirkegården i bildet til høyre. (kirkesok.no)

Kirkegården på Midtun strekker seg østover fra kirken. Kirkegården ved kirken ble raskt for liten, og i 1921 ble det etablert ny gravplass på Øvsttun.

Figur 26. Kirkegården på Midtun.

I 1929 var gravkapellet på Øvsttun, tegnet av bygningssjef Erling Ross, ferdig.

Figur 27. Øvsttun kirkegård og gravkapell.

Like ved gravplassen i Øvsttunvegen 29 ligger Birkeland menighetshus. Bygget er fra 1970.

Figur 28. Birkeland menighetshus, Kirken.no

Figur 29. Birkeland menighetshus, google maps.

Menighetskontoret, Hardangervegen 5B.

Menighetskontoret ble oppført i 1946 som arbeiderbolig for Nesttun Ullvarefabrikk, og representerer en viktig del av historien om industrietableringen og utviklingen av tettstedet Nesttun.

Murbygningen har tre etasjer inkludert uisolert kjeller, oppført med bærevegger i teglkonstruksjon. Takkonstruksjonen har saltak i lengderetningen øst-vest, og med to takarker mot sør og nord. Taket er avsluttet med en liten svai mot gesims. Fasaden har pusset hvit mur med liggende lyst trepanel i trekantgavlene. Bygningen er på ca. 350 m².

Bygningen fremstår i stor grad intakt og uten større inngrep. Det er utført noen tiltak og utbedringer på 1990- og 2000-tallet, som HC-rampe ved hovedinngangen i nord, endret terrasse- og trappeløsning til hagen på sørsiden og utskiftning av enkelte vinduer. Videre er taket delvis rehabilitert og omlagt med ny takstein. Det er tilført 7 takvinduer.

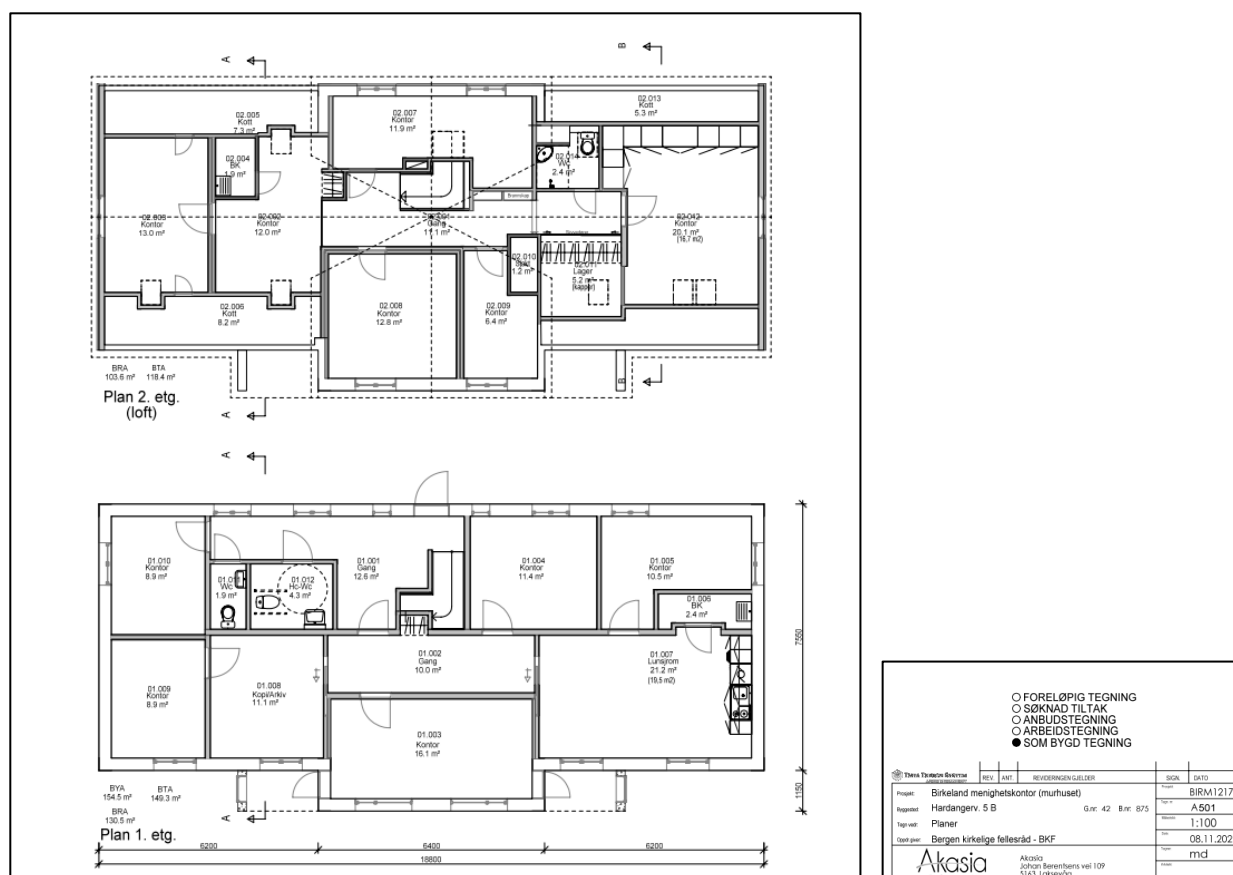
Ifølge Bergen Kirkelige Fellesråd ble bygningen tatt i bruk som menighetskontor rundt 2001. Før dette var det brukt som Steinerbarnehage.

Figur 30. Foto av arbeiderboligen, nå menighetskontor. Bildene er fra 1948, marcus.uib.no

Figur 31. Menighetskontoret, sørlig fasade til venstre. Nordlig fasade til høyre.

Figur 32. Plantegning for menighetskontoret, Akasia 2021.

Hardangervegen 5A.

Bygningen ble oppført rundt 1900, og var opprinnelig stallen til hotellet i Hardangervegen 1 og 3. Huset er på 85 m² fordelt på 3 etasjer, og har vært i bruk som bolig i mange år.

Figur 33. Hardangervegen 5A. Vestlig fasade til venstre og nordøstlig fasade til høyre.

Hardangervegen 7B, galleri.

Bak kirken, på en liten høyde, ligger en sveitervilla fra 1887. Det var kjøpmann Gudmund Risøen som bygget «Ekelund» med hagehus og stall. Dette er en av de eldste villaene på Nesttun. Familien Blystad bodde der i mange år før Conrad Meyer (bror av Rasmus Meyer) kjøpte eiendommen. Nå er det Birkeland Sokn som eier bygget.

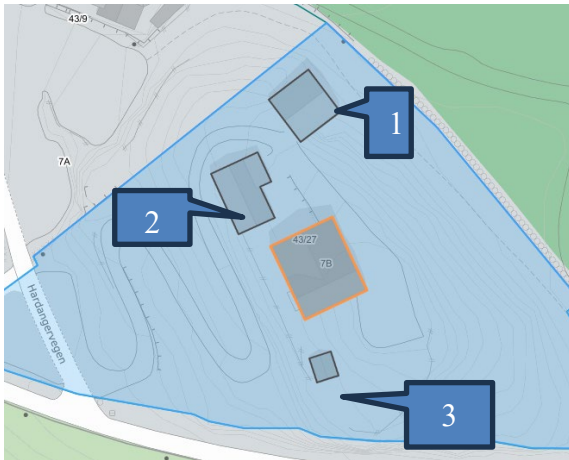
Steinerskolen har holdt til her og det har blitt drevet galleri her i mange år. Nå er det Galleri Oker som holder til her. I 2018 ble Billedkunstner D.S Kittilsen tilbudt en ett- års opsjonsavtale med Bergen Kirkelige Fellesråd om leie av villaen. Intensjonen var å bidra til å få huset reparert og utvikle stedet sammen med flere kunstnere, samarbeidspartnere og sponsorer. Avtalen ble forlenget og mye av eiendommen er nå satt i stand (gallerioker.no).

Figur 34. Sveitervillaen og del av annekset til høyre, Gallerioker.no

I tillegg til villaen er det 3 andre bygg på eiendommen:

- 1) bygning (registrert som undervisningsbygg), 167 m²
- 2) lekepark i 1 etasje, 157 m²
- 3) annekst til bolig, 11 m²

Figur 35. Oversikt over bygninger i Hardangervegen 7B til venstre, bygning (1) til høyre.

Figur 36. Vinterbilde, ukjent år, Knud Knudsen (marcus.uib.no).

Figur 37. Vinterbilde, tatt rundt 1900, Knud Knudsen (marcus.uib.no).

Hardangervegen 1 og 3.

Disse to husene, rett vest for kirken, er bygget i jugendstil en gang på 1800-tallet. Lokalene fungerte da som skysstasjon og skjenkested; «Nesttun restaurant og hotell». Rundt år 1910 brant husene ned, og i 1913 ble de gjenreist. Hardangervegen 3 skal ha rommet den første matvareforretningen på Nesttun. Hardangervegen 1 fungerte som funksjonærbolig til Ullvarefabrikken. Husene stod i mange tiår til nedfalls. I 2013 ble Hardangervegen 1 revet og bygget opp igjen som en kopi, mens Hardangervegen 3 ble restaurert.

Figur 38. Foto av Birkeland kirke og Hardangervegen 1 (ca. 1895- 1900), Bergen fotoarkiv. Helt til venstre ser en gamle Midtun skole.

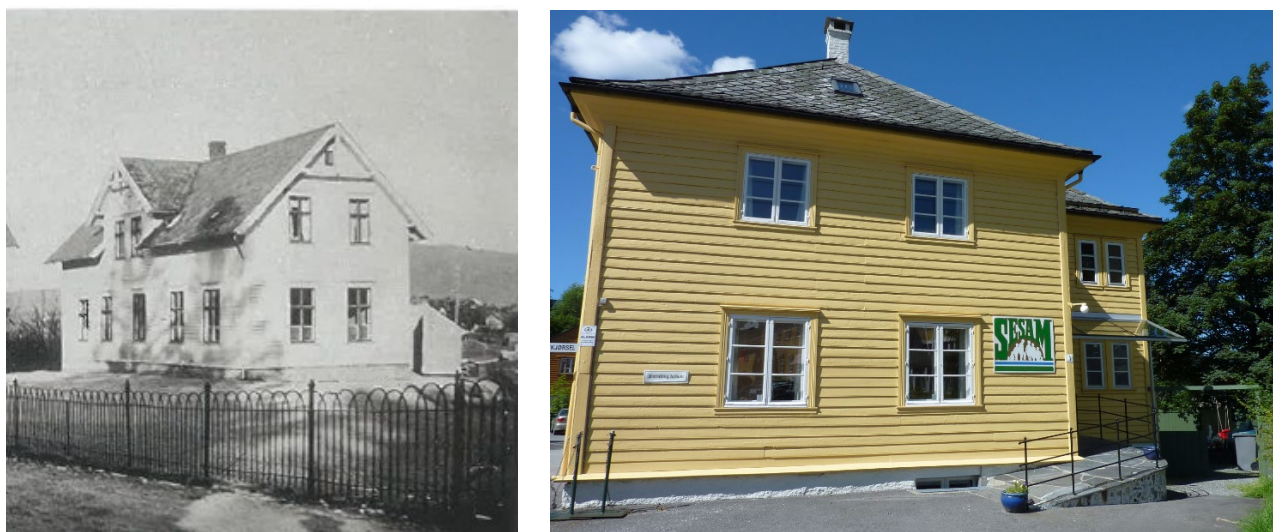
Figur 39. Hardangervegen 1 og 3, foto 1948 Enoch Djupdræt, marcus.uib.no

Figur 40. Hardangervegen 1 og 3, bildet fra Fanaposten.

Wollert Konows plass 1

På den andre siden av kirken ligger Det gule huset. Huset er fra 1885 og var opprinnelig gamle Midtun skole. Bygget er på 405 m². I 1927 ble huset påbygd og brukt til lærer-boliger. Frem til 2000 ble bygget brukt både til bolig og kontor. (Nesttuns historie i tekst og bilder, Marianne Schrøder Daltveit) I dag er det Stiftelsen Sesam som holder til her og driver tverrfaglig sosialarbeid.

Figur 41. Wollert Konows plass 1. Bildet til venstre er hentet fra Nesttuns historie i tekst og bilder og bildet til høyre er hentet fra sesamist.com

Gamle Vossebanen

Vossebanen gikk sør for planområdet. I dag går gang- og sykkelvegen her.

Vossebanen gikk mellom Voss og Bergen. Banen ble åpnet i 1883. Strekningen var opprinnelig 106,7 km lang med 52 tunneler og 15 stoppesteder. Da tunnelene Arnanipa og Ulrikstunnelen var åpnet i 1964, ble den gamle delstrekningen Bergen- Nesttun- Garnes-Tunestveit nedgradert til sidespor og stasjonene på strekningen lagt ned. Lokaltrafikken mellom Bergen og Nesttun fortsatte til 31. januar 1965. Delstrekningen Minde–Midttun ble lagt ned i 1980.

Figur 42. Nesttun med Vossebanen i bakgrunnen, Marcus Selmer, marcus.uib.no

Figur 43. Nesttun stasjon, Knud Knudsen 1883, marcus.uib.no

4. Planens konsekvenser for kulturmiljøet

Det eksisterende bygningsmiljøet har stor tidsdybde i bebyggelsen og variasjon i bygningstyper og utforming, med kirkebygningen som et tydelig landmerke.

Bygningene ligger i et område med verdifulle landskapstrekk, i overgangen mellom kollen i øst med store trær og det kurvede veisystemet, og terrengfallet i vest med naturpreget elvekant.

Planforslaget legger til rette for å etablere en menighetssal som tilbygg til Birkeland kirke, samt et tilbygg til det eksisterende menighetskontoret (Hardangervegen 5B) og et kirketorg.

Eksisterende bygninger, nybygg og kirketorg skal samlet danne et «kirketun».

Prosjektet skal utvikles til et helhetlig, tilgjengelig og samlende anlegg med særlig hensyn til kulturmiljø- og landskapsverdier i området.

Plassering og utforming av nybygg skal ivareta karakteristiske landskapselementer og bidra til et godt samspill med eksisterende bygningsmiljø.

Figur 44. Illustrasjon som viser omgivelser, landskapstrekk, eksisterende og ny bebyggelse i planforslaget. Arkitektstudio Elfrida Bull Bene.

For å minimere inngrep i eksisterende terreng, er tilbygget til kirken plassert på tidligere bebyggt areal som i dagens situasjon fungerer som en uorganisert parkeringsplass i skrått terreng. Tilbygget er i størst mulig grad trukket tilbake mot øst, inntil eksisterende skjæring, slik at kirkeskipet fristilles med volum og fasade, samtidig som det tilrettelegges for utvendige arealer til kirketorg.

Ustrekningen på tilbygget er basert på behovet for antall sitteplasser i salen og slik at bygningen skala- og volummessig står i et balansert forhold til menighetskontoret og atkomstsituasjonen i sør.

Figur 45. Det nye tilbygget til kirken er plassert så langt øst at kirkeskipet fristilles med volum og fasade. Arkitektstudio Elfrida Bull Bene.

Ved utforming av tilbygget til kirken, er det tatt utgangspunkt i sakristienes mønelinje, som ligger vinkelrett på kirkerommets mønelinje. Tilbygget er forbundet med et «mellombygg», som en forlengelse av sakristiet i sør, tilsvarende prinsippet ved utvidelsen av kirken i nord på 1960-tallet. Hovedvolumet er en enkel saltaksbygning, hvor kirkens takform er videreført i det nye prosjektet. Utformingen tilrettelegger for en generøs romhøyde i menighetssalen og en mer dempet fasade mot kirken og torget.

Mot kollen i øst er det lagt til et volum som hekter seg på saltaksformen og legger seg mot en «hylle» i terrenget (nåværende gangtråkk).

Tilbygget til kirken skal gis en utforming av høy arkitektonisk kvalitet og et estetisk uttrykk som er tilpasset kirkebygningen.

Hovedvolumet med saltaksform har skifertak lagt i samme diagonalmønster som kirken, for et helhetlig materialuttrykk.

Det er foreslått tegl som hovedmateriale i fasader, eventuelt pusset tegl, som står godt til både menighetskontoret og kirkebygningen. Samtidig kan teglens egenskaper og kvaliteter utnyttes for å gi spill i fasaden, ved blant annet integrert detaljering, relieff og utforming av lysinnslipp.

Med hensyn til kirken, er tilbygget planlagt i et dempet og forenklet uttrykk mot atkomstsituasjonen i sør. En markering av «trekantgavlen» i form av struktur i teglfasaden, tar opp i seg både format fra menighetskontoret og legger til rette for naturlig lysinnslipp inn i menighetssalen.

Figur 46. Forholdet mellom menighetskontoret, nytt tilbygg og terreng. Arkitektstudio Elfrida Bull Bene.

Den eksisterende kirkebygningen har en tydelig struktur i fasadeuttrykket. For et balansert forhold mellom tilpasning og nytt preg, videreføres en enkel og lesbar rytme inn i nytt prosjekt.

Markerte veggelementer og halvsøyler som del av murverket, danner et fast mønster i vestfasaden. Gesims og åpninger i fasaden trappes i flere trinn. Inntrukne vindus- og dørfelt gir dybde til fasaden og legger til rette for integrerte energiløsninger.

Utformingen har både referanser til kirkebygningens detaljering og forsterker strukturen med halvsøylemotivet i tilbyggets vest-fasade.

Figur 47. Utforming av vest-fasaden mot kirketorget.

Bygningsvolumet som forbinder kirkebygningen med menighetssalen – «mellombygget» - har et fasadeuttrykk tilsvarende sakristiet. For en god sammenheng med den eksisterende rundbuede døren i sakristiet samt den rundbuede portåpningen i tilbygget fra 60-tallet, er den rundbuede formen videreført i den nye hovedinngangen til menighetssalen. Formen markerer inngangen og gir en mer sømløs overgang uten for mye brudd mellom nytt og gammelt.

Det er tilstrebet en tilnærming til kirkebygningen som bygger på tilpasning og videreføring av eksisterende elementer for å unngå markante brudd og kontraster. Samtidig skal kirken fremstå i en klar og sluttet form, med typologiske og tidstypiske trekk bevart. Overganger mellom eksisterende kirke og nybygg skal derfor fremstå tydelig og avklart.

Figur 48. Illustrasjon som viser forholdet mellom eksisterende bygningsmiljø og ny bebyggelse i planforslaget. Arkitektstudio Elfrida Bull Bene.

For å begrense terrenginngrep, fotavtrykk og volumoppbygging, er funksjonsarealene fordelt mellom tilbygg til kirken og tilbygg til menighetskontoret (Hardangervegen 5B). Tilbygget til menighetskontoret er foreslått som en ny «fløy» plassert vinkelrett på hovedvolumet i overgangen til bratt terrengfall mot Nesttunelven.

Plassering og utforming av tilbygget skal opprettholde det eksisterende husets hovedform og arkitektur i størst mulig grad. Samtidig skal lokaliseringen legge til rette for et mer sammenhengende uterom og samlende kirketun som del av et variert bygningsmiljø.

Tilbygget er en saltaksbygning i to etasjer som knyttes til hovedhuset med et «mellombygg» med tilnærmet flatt tak for å minimere inngrep i eksisterende tak. Tilbyggets hovedvolum har en enkel utforming med møneretning nord-sør slik at nybygget fremstår dempet fra kirketorget.

Terrengfallet gir mulighet for en underetasje, foreslått bygget opp med sokkel forblendet av tørrmurt naturstein. Materialiteten referere til eksisterende steinmur og tilpasses terrengfallet slik at høydevirkninger dempes.

Det er foreslått tegl som hovedmateriale over natursteinssokkelen for å knytte materialbruken sammen med tilbygget til kirken. Tilbygget har et enkelt fasadeuttrykk. Fasaden mot huset i Hardangervegen 5A er planlagt med en tett fasade som skjærer mot innsyn og med det gjentakende trekantmotivet i gavlen videreført fra nabobygninger som skalerende virkemiddel. Det er tilført enkelte nye vinduer i eksisterende bygning for å oppnå bedre dagslysforhold til arbeidsplassene. Vinduene er symmetrisk plassert, og har samme format og utforming som nåværende vinduer.

Planforslaget omfatter to nye bygningsvolum i form av tilbygg til Birkeland kirke og tilbygg til menighetskontoret.

Ny bebyggelse planlegges i hovedsak på nåværende grå arealer, slik at karakteristiske landskapselementer, eksisterende vegetasjon og utomhuskvaliteter ivaretas i størst mulig grad. Det er lagt særlig vekt på å sikre god tilpasning til det eksisterende kulturmiljøet, med Birkeland kirke og menighetskontoret som premissgivere for utforming av tilbyggene.

Nye bygg underordnes kirkebygningen og skal fremstå dempet i volum og utforming.

Ved en forenkling av arkitektoniske virkemidler i nybygg og videreføring av referanser fra eksisterende bygningsmiljø, dannes et helhetlig anlegg tilpasset bygde omgivelser og terreng. Planforslaget har lagt vekt på at kirkens eksisterende arkitektur, volum og silhuett skal fremstå lesbar, samt å sikre kulturmiljøets historiske og strukturelle sammenhenger.

Tilbyggene skal utformes slik at Birkeland kirke fortsatt fremstår som et landemerke og det mest sentrale elementet i kulturmiljøet.

Figur 49. Det nye tilbygget til kirken underordner seg Birkeland kirke. Arkitektstudio Elfrida Bull Bene.

Kilder:

- 1881.no
- kirkesok.no
- Kirken.no
- Nesttuns historie i tekst og bilder, Marianne Schrøder Daltveit
- Kulturminnebilder.no
- Bergen byleksikon
- Kulturminnesok.no
- Bergen fotoarkiv
- digitalmuseum.no.
- Bergen byarkiv
- Fana bygdebok 1-4
- Gallerioker.no
- Marcus.uib.no